

БОРБА ПРОТИВ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Превод

DOI: 10.7251/BPGBL1214275E

УДК: 343.712.1:502/504

Лорејн Елиот

Апстракт: Транснационални еколошки криминалитет се често у ширем политичком и социјалном контексту не узима озбиљно. Он представља једну од најбрже растућих области прекограничног криминалитета, а карактеришу га велика добит и мали ризик за оне који се, прије свега, баве трговином дрветом, кријумчарењем дивљачи, пласирањем на црно тржиште супстанци које оштећују озон, као и илегалном трговином опасним и отровним отпадом. За транснационални еколошки криминалитет су карактеристичне мреже криминалаца који се баве кријумчарењем тачно одређене врсте робе, укључивање криминалних група које се баве другим облицима илегалне трговине а, у неким случајевима, и придруживање политички мотивисаних организација које овим долазе до средстава којима финансирају своје друге активности. Међутим, за разлику од других облика транснационалног криминала, у области еколошког криминала не постоји међународни уговор којим се регулише спречавање, сузбијање и кажњавање илегалне трговине и кријумчарења. Стога су успостављени иновативни механизми сарадње који се супротстављају криминолошким и еколошким изазовима у вези са овим све озбиљнијим обликом прекограничног криминалитета. Међутим, упркос успјеху поменутих механизма, њихови напори су значајно ослабљени недостатком одговарајућих ресурса и средстава. Стога овај чланак настоји да да увид у изазове који се намећу транснационалним прекограничним криминалитетом, та да одговори на њих у свјетлу непоузданих извора и ограничене свијести о овој проблематици.

На 11. конгресу Уједињених нација о превенцији криминала и казненом правосућу, који је одржан у априлу 2005. године, излагачи су идентификовали кријумчарење дивљачи и трговину дрветом као подручја организоване криминалне активности која заслужују

* Професор на Катедри за међународне односе Школе за међународне, политичке и стратешке студије Аустралијског државног универзитета

** Предавач Високе школе унутрашњих послова Министарства унутрашњих послова Републике Српске за предмете Енглески језик I и II, e-mail: jelena.vignjevic@mir.vladars.net

међународну пажњу. У року од пет година, УН-ова Канцеларија за дроге и криминал (UNODC) је у свој документ из 2010. године под називом Процјена пријетње од транснационалног организованог криминала, поред доста познатијих поглавља која се баве проблематиком транснационалног организованог криминалитета у вези са кријумчарењем наркотика, оружја и људи, укључила и поглавље које се бави илегалном трговином еколошким ресурсима. У марту 2012. године, INTERPOL је сазвао свој први међународни састанак шефова на врху тијела и организација надлежних за контролу и провођење прописа у области заштите околине. Делегати су на састанку потврдили своју забринутост због „размјера еколошког криминалитета и његове повезаности са организованим транснационалним криминалитетом, укључујући ту и питања кријумчарења, корупције, превара, утаје пореза, прања новца и крвних деликата“. Два мјесеца касније, у мају 2012. године Одбор за вањске послове Сената САД одржао је расправу о националним и глобалним безбједносним импликацијама криволова слонова у Африци. Предсједник Одбора, Џон Кери, подсјетио је да је криволов слонова „вишемилионски криминални подухват, те дио неких од најбруталнијих сукоба у централној и источној Африци“.

Очигледно је да се нешто догађа. Сматра се да је транснационални еколошки криминалитет једна од најбрже растућих области криминалне активности, која доноси милијарде долара профита криминалним групама широм свијета. Процјене говоре да се профит креће од 31 до 40 милијарди долара годишње, или чак више. Подаци добијени на основу само једног дијела недавно извршених заплена и рада релевантних агенција и организација потврђују величину и глобалну распрострањеност илегалне трговине у еколошкој области. У новембру и децембру 2011. године, власти су у Гватемали откриле три контејнера спремна за извоз, која су укупно садржала готово 180 кубних метара ружиног дрвета. У периоду од јула 2010. године до августа 2012. године, царински и полицијски органи који дјелују у Европи и централној Азији су пресрели више од 3.000 расхладних цилиндара са преко 60 тона супстанце која оштећује озонски омотач, намијењене за илегалну трговину. У првим мјесецима 2012. године, полицијски службеници у Колумбији су спасили више од 46.000 животиња, птица и гмизаваца који су били намијењени илегалном међународном тржишту. У јуну 2012. године, цариници у Шри Ланки су заплијенили 1,5 тону слоноваче у луци Коломбо. Триста педесет девет кљова, за које је утврђено да су поријеклом из Уганде, извезено је из Африке преко Кеније, а биле су намијењене купцима у Дубаију. INTERPOL-ова операција „Кавез“ (Cage), која је у јулу 2012. године проведена у преко тридесет и двије земље, имала је за резултат заплену више од 8.700 птица и других животиња, укључујући гмизавце, сисаре и инсекте, те хапшење готово 4.000 људи.

Према Агенцији за истрагу еколошког криминалитета, овак криминалитет носи епитет „озбиљног, транснационалног и организованог“. Кривична дјела у вези са нелегалним извлачењем, сјечом и одбацавањем дрвета представљају озбиљну пријетњу, како због посљедица по околину, тако и због начина на који нарушавају владавину права и добро управљање – на локалном, националном и глобалном нивоу – као и због њихове повезаности са насиљем, корупцијом и низом прекограничних криминалних активности као што је прање новца. Еколошки криминалитет све више добија транснационални карактер, јер они који се њиме баве искориштавају глобални карактер економије за коју је карактеристична слободна трговина, већа учесталост и обим пошиљки робе, мање граничних контрола (као што је то случај у Европској унији, Шенгенском простору, Средњој Америци, или у зонама слободне трговине као што су оне у Латинској Америци, југоисточној Азији, Кини и дијеловима Африке), као и прилика да се илегални профит, кроз финансијске и банкарске системе, који имају глобални досег, угради у легитимно пословање. Ово подручје криминалне активности је довољно систематично и организовано, тако да сада заслужује разматрање заједно с другим облицима транснационалног организованог криминала.

ДЕФИНИСАЊЕ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Транснационални еколошки криминалитет подразумева прекогранично кретање биљних и животињских врста, ресурса и загађивача које је у супротности са домаћим законодавством или подразумева кршење забрана или прописа који су наметнути мултилатералним споразумима о околини. То укључује трговину илегално посјеченим дрветом, кријумчарење угрожених и заштићених врста, стављање на црно тржиште супстанци које оштећују озонски омотач и других забрањених хемикалија, те одлагање токсичног и опасног отпада, укључујући и електронички отпад (е-отпад). INTERPOL сада службено признаје незакониту експлоатацију живих богатстава, која се често и једноставно назива „риболовачки криминал“ (енг. fisheries crime), као дио ширег пакета криминалних подухвата из области екологије. Ти поједини облици организоване илегалне трговине уклапају се у дефиницију транснационалног криминала према УН-овој Конвенцији о транснационалном организованом криминалу. Ова кривична дјела бивају почињена у више од једне државе, или су почињена у једној држави, али се значајан дио припреме, планирања, усмјеравања или контроле одвија у некој другој држави. У суштини, ради се о прекограничном кретању производа, починилаца или профита са свјесном намјером прибављања противправне имовинске користи .

Посљедице транснационалног еколошког криминалитета су добро познате. Трговина дивљачи представља озбиљну пријетњу опстанку врста и биолошкој разноликости. Потражња за кожом и традиционалним медицинским препаратима је, на примјер, довела до смањења броја тигрова у толикој мјери да процјене указују да их у дивљини сада живи мање од 3.200. Илегална трговина кућним љубимцима је довела врсту попут плавог макаа, поријеклом из Бразила, на ивицу истребљења. Илегална сјеча и трговина украденим дрветом је главни покретач крчења шума, уништавања станишта и угрожавања одређених врста. Континуирано кориштење илегално произведених или купљених супстанци које уништавају озонски омотач јесте евидентан фактор уништења озонског омотача и свих релевантних посљедица које укључују пораст стопе обољелих од рака коже, катаракте, те слабљење имунолошког система код људи и животиња и смањену продуктивност биљака и фитопланктона. Врсте отпадних производа којима се тргује или који се илегално одлажу, и то веома често у земљама у развоју, могу допринијети онечишћењу земље и воде, те узроковати разне опасности по здравље, а и имати дугорочни негативни утицај на прехранбени ланац.

Инационални и транснационални облици еколошког криминалитета отежавају напоре који се улажу у одрживи развој, смањују државне приходе, угрожавају безбједност локалних заједница, те подстичу корупцију. Сваке године појединци из локалних заједница и државних агенција који се баве заштитом дивљих животиња, спречавањем криволова, борбом против илегалне сјече и трговине дрветом или борбом против опасности које изазива илегално одлагање или трговина хемикалијама бивају жртве насиља и убистава.

Сваки од ових сектора на илегалном тржишту има своје шаблоне понуде и потражње. У случају илегалне трговине дивљим животињама, понуда зависи од потражње. Приватни колекционари и зоолошки вртови у развијеним земљама и земљама у развоју желе ријетке и необичне врсте. Склоности потрошача стварају више тржишта за поједине врсте заштићених биљака и животиња које се користе за традиционалне азијске и афричке лијекове, за егзотичну храну, као што је месо дивљих животиња из Азије и Африке (енг. bushmeat) и месо рибе гробен (енг. reef fish), те за модне предмете за које се углавном употребљавају слоновача, оклопи корњаче или вуна угрожене тибетанске антилопе чиру, (енг. shatoosh), коју је неопходно убити да би се вуна узела. Сматра се да се у азијско-пацифичком региону обављају три четвртине илегалне трговине дивљим животињама, било да се регион посматра као извор или купац ове робе. Али и Јужна Америка је постала тзв. жариште криминалитета везаног за дивље животиње, с процјенама да готово 15% илегалне трговине потиче само из Бразила. Ни развијене земље

нису имуне – земље попут Аустралије и Новог Зеланда су, на примјер, основне мете за криволовце и кријумчаре који траже дивље птице, гмизавце и аутохтоне врсте инсеката које би продали колекционарима на међународном тржишту. Дивље птице грабљивице се кријумчаре из Уједињеног Краљевства на тржишта на Блиском истоку. Мета криволоваца су постали и сјеверноамерички медвједи који се користе у трговини лијековима у Азији. Трговина илегално посјеченим дрветом, за коју се често сматра да је достигла „индустријске размјере“, узрокована је глобалним захтјевима за јефтино дрво, посебним захтјевима тржишта за врсте велике вриједности (као што су ружино дрво и махагони), као и удруженим напорима компанија да дођу до брзог профита избјегавајући правила очувања околине, као и владине намете и порезе.

Иронично, црно тржиште супстанци које оштећују озон је директна, али ненамјерна, посљедица међународних напора који се улажу за заштиту озонског омотача кроз ограничавање и забрану производње и кориштења таквих хемикалија. Захтјеви за јефтине супстанце које уништавају озон (а не њихове замјене које захтијевају скупочијено надограђивање) нашли су пут до „подземља“, прво у развијеним земљама, а потом и у земљама у развоју, јер су одредбе Монреалског протокола из 1987. године, као и његове измјене, довеле до тога да се њихова производња и кориштење сматрају илегалним. С друге стране, илегална трговина опасним отпадом је искључиво вођена понудом, јер управо они који производе отпад траже начине да избјегну високе трошкове његовог одлагања, а они који га извозе с циљем илегалног одлагања, траже да остваре брзу добит. Док већина поменутог отпада завршава у земљама у развоју, INTERPOL-ова Радна група за кривична дјела загађења околине је уочила профитабилну трговину и међу развијеним земљама. Процјењује се да организовано „прање отпада“ између САД и Канаде доводи до профита од 2,48 милиона канадских долара годишње. Иако су предмет илегалне трговине различити облици отпада – понекад прокријумчарени, понекад помијешани с легалним пошиљкама, а понекад отворено транспортовани с лажном документацијом или декларацијама – у посљедње вријеме највећу забринутост изазива е-отпад. Према међународном законодавству није свака трговина е-отпадом илегална: кориштени компјутери и остала високотехнолошка електроника се може слати у друге земље како би се на одговарајући и сигуран начин поново користила, или пак рециклирала на другим тржиштима. Међутим, студије указују на то да се значајна количина е-отпада транспортује на међународном тржишту, веома често скривеним каналима, а у супротности са наведеним одредбама.

ПРОЦЈЕНА ВЕЛИЧИНЕ И ВРИЈЕДНОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Као што је случај са свим осталим облицима илегалне трговине, бројке о тачној величини и вриједности тржишта транснационалног еколошког криминалитета дијелом се ослањају на екстраполацију из стварних запљена, а дијелом на спекулације и нагађања. Ови напори се додатно компликују чињеницом да се веома често, упоредо са илегалном, одвија и легална трговина робом у области екологије. Било како било, размјере илегалне трговине не би требало потцијенити. Процјене сугеришу да је минимално 25% међународне трговине дивљим животињама и биљкама илегално. Једна детаљна студија урађена 2004. године за америчко Удружење за шуме и папир, сугерише да би између 12% и 17% обловине која улази на међународно тржиште могло бити „сумњивог“ поријекла, док 5% до 10% укупне глобалне вриједности дрвопрерађевина такође има сумњиве изворе. Остали извјештаји сугеришу да токови новца који су у вези са индивидуалним трансакцијама у илегалној трговини дрветом „могу да износе и до неколико десетина милиона долара“. Тржиште можда јесте профитабилно за трговце дрветом, али је свакако скупо за власти једне државе. По процјенама Свјетске банке, илегална сјеча дрвета у земљама у развоју доводи до губитка у износу од 10 милијарди годишње, са додатних 5 милијарди долара које се изгубе утајом пореза и неплаћањем ауторских накнада.

УН-ов програм за заштиту околине (UNEP) дао је процјену да је средином деведесетих година илегална трговина супстанцама које оштећују озон износила негдје између 16 и 30 хиљада тона годишње, тј. више од 10% глобалне производње. У то вријеме различити извори су ову трговину описивали као „конкуренцију трговини кокаином као једној од најпрофитабилнијих илегалних ствари које прелазе границу САД“. Упркос унапријеђеном надзору и стриктнијим националним и међународним контролама, ова трговина је и даље велика; процјењује се да у оквиру легалне трговине супстанцама које оштећују озон, 10% до 20% бива прокријумчарено, иако се обим трговине у цјелини смањило. Домете илегалне трговине опасним отпадом је, вјероватно, најтеже процијенити с обзиром на низ супстанци и производа који би се могли квалификовати као забрањени или су регулисани Базелском конвенцијом. Напори уложени у надзорне активности дају назнаку могућег обима криминалне трговине. Једна полицијска акција из 2005. године, која је спроведена у 17 европских лука, указала је на то да је готово пола пошиљки отпада које су биле физички испитане било дио одређених криминалних активности. Овај облик криминалне активности постаје све примамљивији због велике зараде и малог

ризика, па чак и за оне који се њиме желе бавити у мањој мјери, јер је то, према једном од посматрача овог криминалног феномена „сама суштина рационалног увећања профита“. Извјештаји указују на то да се сјечени комади илегалне слоноваче у Вијетнаму продају за 1.863 долара по килограму. На илегалном тржишту цијена једног плавог макаа достиже чак 60.000 долара. Године 2010. тајландске царинске власти су заплијениле 500 клада ружиног дрвета, чија је вриједност процјењена на 1,5 милион долара на кинеском тржишту којем су и биле намијењене. Индонезанске врсте чврстог дрвета (енг. ironwood) чији је извоз забрањен, али се илегално сијече и кријумчари у Малезију, могу се продати и за 2.000 долара по кубном метру. У августу 2012. године од трговаца у Перуу је заплијењено 16.000 осушених морских коња који су били намијењени азијском тржишту: да су стигли до намијењене дестинације, кријумчарима би донијели профит од 250.000 долара.

ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ И КРИМИНАЛНЕ МРЕЖЕ

Један дио транснационалног еколошког криминалитета је опортунистички и повремен и њиме се баве појединци или малобројне групе које набављају, превозе и продају робу. Њихове руте су обично једноставне, а методе прикривања неразрађене (тајне преграде у возилима или пртљагу, торбе за експрес пошту, а у случају кријумчарења наркотика, роба је скривена на особи). Али ако су INTERPOL-ове процјене тачне, онда треба вјеровати да се „великим дијелом криминалних активности у вези са дивљим животињама и загађењем околине баве организоване криминалне мреже“. Неке од њих су мреже које се баве кријумчарењем тачно одређене врсте робе, те су веома професионалне и организоване – „комплексна мреже извршилаца у земљи и ван ње“. Ове мреже карактерише то што роба долази из различитих извора, учесници и групе дјелују по ланцу наредби, а користе се различите методе како би се роба сакрила и како би се навеле погрешне информације о правој природи и поријеклу робе. Управо сложеност и софистицираност ових мрежа омогућава да се велике пошиљке илегалних дивљих животиња, дрвета, отпада и супстанци које оштећују озон преносе преко граница било бродом, теретњацима, камионима или авионима. Како би је било што теже открити, илегална роба се веома често преноси комплексним рутама преко бројних тачака претовара, тамо гдје су надзор и дјеловање надлежних органа знатно слабији. На примјер, уз подршку финансијера из САД, дрво из базена Конга се преноси путем компанија из Бурундија, Руанде и Уганде прије него што се извезе у Европску унију, Блиски исток, Кину или друге азијске земље. Обавјештајни подаци о удружењима за кријумчарење мербауа (*прим. прев.*, врста дрвета које расте у

Индо-Малајској регији, на Филипинима, у Индонезији, у Аустралији и на многим западнопацифичким отоцима, које је врло отпорно на атмосферске утицаје па се користи за израду подних облога (паркета) и намјештаја) у југоисточној Азији указују на то да та удружења регрутују трговачке посреднике у Џакарти, компаније и појединце у Малезији, који надгледају сјечу, агенте у Сингапуру, који изнајмљују теретне бродове и договарају лажну документацију, те трговачке посреднике у Сингапуру и Хонгконгу који повезују трговце из мјеста као што је Папуа са купцима у Индији и Кини. Уочено је да илегална трговина слоновским кљовама из Африке у Азију укључује испреплетане мреже фиктивних компанија, држављане југоисточне Азије и Африке, као и руте кријумчарења које крећу из Африке, преко многобројних граница и неколико азијских лука, прије него што дођу до своје крајње дестинације.

Транснационални еколошки криминалитет више није ограничен, ако је икада и био, само на криминалне мреже које се искључиво баве одређеним врстама биљака и животиња, отпадом или хемикалијама. Добро познате организоване криминалне групе које се баве другом врстом илегалних активности постају све активније укључене и у најуносније области транснационалног еколошког криминалитета, испољавајући тиме оно што Сајмон Мекензи назива „вишеструком компетенцијом“, а Дејвид Луна „поликриминалитетом“. На примјер, вјерује се да је трговина угроженим врстама саставни дио све ширег дијапазона криминалних активности руских и кинеских криминалних група и кријумчарских кругова. Криминалне групе у Азији су нарочито активне у области трговине роговима носорога, а за напуљску Камору се вјерује да је „дубоко умјешана у трговину животињама“. Руска мафија се бави високо уносном илегалном трговином јесетром и кавијаром. Либијске криминалне групе су своје активности прошириле на илегалну трговину птицама у јужној Африци. Јапанске јакузе су савладале вјештину илегалне трговине опасним отпадом, а за кинеске тријаде се вјерује да заузимају централну улогу у трговини дивљим животињама, чиме се глобално тржиште опскрбљује традиционалним азијским лијековима.

Паралелно трговање – транспорт кријумчарених добара из области екологије истим рутама којима се креће и остала илегална роба, уз комбиновање илегалних пошиљки или кориштење привидних легалних пошиљки како би се прикрила остала илегална роба и ресурси – постало је дио репертоара криминалних кругова, чиме се омогућава ефикасан ланац испоруке све робе из поља транснационалног еколошког криминала. Тако се десило да су у једној истој пошиљци откривене заштићене корњаче и марихуана. Живе змије које су пронађене у једној од пошиљки биле су напуњене кокаином. Илегални увоз супстанци које оштећују озон у Италију је откривен током истраге у вези са трговином оружјем. Запљена илегалних хлоро-флуоро-угљеника (SFs) у Гамбији

је довела до откривања двије тоне кокаина који је кријумчарен из Јужне Америке. У Либерии, илегална сјеча дрвета и трговина оружјем иду једна с другом. Извјештаји указују на то да се такозвани наркодилери у Перуу окрећу трговини дрветом како би сакрили кокаин, опрали новац и дошли до брзе зараде. Подаци о запленама указују на то да се илегална еколошка роба користи и у трампи. Заштићене врсте птица се кријумчаре из Аустралије на Тајланд у замјену за хероин. Кинеске криминалне групе кријумчаре сировине за производњу метамфетамина у Јужну Африку у замјену за илегално сакупљене шкољке чија вриједност може достићи и 200 долара за пола килограма на азијским малопродајним тржиштима.

Као и код осталих облика транснационалног криминала, тако и у транснационалном еколошком криминалитету они који се баве њиме искориштавају „више слојеве“ корумпираних службеника и политичара како би избјегли механизме контроле и заштитили илегални ланац трговине. Локални званичници, цариници, полиција и правосуђе веома често примају мито како би превидјели илегалне пошиљке, пружили помоћ при издавању лажних папира и фалсификоване документације, како би учинили да докази нестану током истраге или како би се истрага одгодила или прекинула, те како би чак омогућили да не дође до пресуде у оним случајевима који дођу до суда. Зарађени новац – а понекад и сама роба – „перу“ се и уграђују у легалне економске токове кроз мрежу корумпираних званичника и експерата, као и кроз параван-компаније које су укључене у легалну трговину. Државни службеници, заштитари, полицајци и политичари такође имају кључне улоге као организатори, посредници и корисници илегалних тржишних мрежа. Подмићивање и корупција у вези са транснационалним еколошким криминалитетом поткопавају покушаје да се успостави владавина права. Они нарушавају државне институције и основне вриједности правне државе. У најекстремнијим случајевима корупције на високом нивоу и персоналног покровитељства, држава више не функционише као неко ко пружа и гарантује јавно добро, већ као посредник за приватно богаћење и присвајање.

Атрактивности транснационалног еколошког криминалитета, а то су велики профит и мали ризик, нису остале незапажене ни међу групама ван нормалног криминалног миљеа. Милитантне групе у дијеловима Африке се окрећу кријумчарењу дивљих животиња и трговини дрветом како би добиле средства за куповину оружја. Џанџавид милиција из Судана је у великој мјери постала дио криволова слонова у Чаду, а кенијска служба за заштиту дивљих животиња извјештава да оружане групе из Сомалије стоје иза повећања криволова слонова у Кенији. За побуњеничке групе у Демократској Републици Конго вјерује се да су активне учеснице у илегалној трговини слоновачом. Перуанске герилске групе под називом „Сјајна стаза“ (*енг. Shining Path, ина. Sendero*

Luminoso) користе трговину дрветом да би дошле до прихода. Недавни докази упућују и на могућу укљученост организација из јужне Азије које су повезане са терористичким организацијама као што је Ал Каида.

ОДГОВОР НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ: РЈЕШЕЊЕ ПРОБЛЕМА И ДРУГЕ АКТИВНОСТИ

Упркос чињеници да транснационални еколошки криминалитет има исте карактеристике као и остали облици транснационалног криминала, „он се још увијек не перципира, нити се у складу с тим на њега реагује као на једну од главних криминалних струја“. Наведена изјава која се односи на трговину дивљим животињама једнако важи и за све остале гране еколошког криминала. Нити један међународни документ не дефинише циљеве, принципе, ни праксу у супротстављању транснационалном еколошком криминалитету. Постојећи уговори о транснационалном криминалу, као што су УН-ова Конвенција за борбу против транснационалног организованог криминалитета (UNOTC) као и УН-ова Конвенција за борбу против корупције, обраћају веома мало пажње на еколошки криминалитет као тешки облик криминала. У ствари, преамбула ове UNOTC конвенције сугерише да би она требала представљати ефикасно средство за међународну сарадњу у борби против криминалних активности као што су илегална трговина угроженим врстама дивљих биљака и животиња, те самим тим то представља једину релевантну референцу на транснационални еколошки криминалитет у цијелом документу. Активности у вези са широким спектром еколошког криминалитета, као што су криволов, кријумчарење или илегална сјеча дрвета, често се према националном законодавству не сматрају дјелима која повлаче затворску казну, па чак ништа више од „лишења слободе“, да би се према Конвенцији могли сматрати тешким кривичним дјелима. Оне се често не карактеришу ни као криминалне активности чији се приходи могу сматрати кривичним дјелом према УН-овој Конвенцији за борбу против корупције. Као резултат тога, владе, агенције за спровођење закона, међународне организације и невладине организације се суочавају са додатним изазовима у погледу борбе против транснационалног еколошког криминалитета као што су „слаба освијештеност и знање о овој појави..., недовољна правна регулатива... и слаба међународна сарадња“, како наводи директор Интеррегионалног института за истраживање криминала и правосуђа Уједињених нација (UNICRI).

Веома је тешко пореметити равнотежу транснационалних криминалних мрежа. У области транснационалног еколошког криминалитета, као и у другим криминалним подухватима, веома често су софистициране мреже кријумчара далеко боље опремљене

од агенција за спровођење закона и граничних служби. Обавјештајни подаци о активностима мрежа које се баве транснационалним еколошким криминалитетом често су ограничени и недовољни, посебно ако се упореде са онима који су доступни о мрежама које се баве транснационалном организованом трговином наркотицима или оружјем. Чињеница је и лоша координација међу агенцијама у једној земљи (а поготово међу агенцијама различитих земљама), чији би циљ требао да буде размјена информација и обавјештајних података, заједничке операције и узајамна помоћ.

Као минимум стандарда се намеће потреба да се одговор на пријетње које долазе од транснационалног еколошког криминалитета ослања на адекватне законске одредбе, како би се спријечиле и откриле илегалне активности, те лишили слободе и кривично гонили њихови починиоци. Ово захтијева једну „чврсту и одлучну реакцију“, баш онакву каква је наведена у документу који је био производ УН-ове Конференције о одрживом развоју из 2012. године, којом би се ограничиле и понуда и потражња. Сама законска регулатива и одредбе су недовољне, ако управљачке и регулаторне структуре не располажу с довољно ресурса, ако је обука неадекватна и недовољна, ако форензички капацитети немају пуни капацитет, а сакупљање података је неквалитетно. С друге стране, недостатак поузданих информација агенцијама за спровођење закона значајно отежава кориштење технике модерне криминалистичке анализе, која је неопходна како би стратегије борбе против криминалитета, укључујући и прекограничне акције, имале свој пуни ефекат.

У недостатку јасног међународног правног оквира којим би се транснационални еколошки криминалитет недвојбено сврстао у област транснационалног криминалитета, они који се баве прекограничном сарадњом су се углавном ослањали на одредбе низа међувладиних уговора чија је примарна сврха заштита околине. Мултилатерални споразуми у области заштите околине који су најрелевантнији за област транснационалног еколошког криминалитета јесу Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивљих животиња и биљака (CITES) из 1973. године, Монреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач из 1987. године и Базелска конвенција о контроли прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању из 1989. године. Сваки од њих наводи смјернице за сакупљање, кориштење и трговину одређеним супстанцама или врстама. Њима се више регулише преферирани начин трговања, него што се намећу одређене забране. Сваки овај документ наводи категорије биљних и животињских врста, хемикалија или отпада који се не могу преносити из државе у државу, услове под којима је могуће обављати трговину, као и различите процедуре лиценцирања, контроле и добијања

одобрења којима свака таква трговина подлијеже. Од горе наведена три документа, само Базелска конвенција има јасне референце у којима се кршење појединих одредаба Конвенције сматра илегалном трговином. Тако се члан 4, став 3 Конвенције односи на једну активност која је окарактерисана као „криминална“, а у члану 9 стране се слажу да „уведу одговарајуће законодавство како би спријечиле и казнено процесуирале илегалну трговину“. CITES-ом се, такође, од уговорних страна захтијева да казне трговину која нарушава одредбе конвенције, али у овом случају избјегнути су термини као што су „криминална“ или „илегална“. У Монреалском протоколу се илегална трговина не спомиње, а саме уговорне стране су биле неприпремљене на могућност да Протокол има и одређене рефлексије на црном тржишту.

Четири значајне иницијативе су помогле да се оваква необећавајућа основа превазиђе. Као прво, мултилатерални споразуми у области заштите околине су питању илегалне трговине приступили на један озбиљнији начин. Као друго, многим организацијама које се искључиво баве транснационалним криминалитетом је питање и проблематика транснационалног еколошког криминалитета постала једно од значајних и истакнутијих, прије свега захваљујући пропагирању невладиних организација. Као треће, смањена је фрагментираност активности и напора многобројних агенција захваљујући споразумима о сарадњи који су основа све већих и ефикаснијих међувладиних мрежа. На крају, оперативне активности полицијских агенција су почеле више да се фокусирају на разбијање криминалних мрежа него на појединачне заплене одређених производа.

Мултилатерални споразуми у области заштите околине су направили значајан искорак, барем у декларативном смислу, препознајући проблематику илегалне трговине. Потписнице CITES-а су усвојиле низ одлука о трговини дивљим животињама. Њиховим експертским радним групама су додате и ударне групе које се баве посебним врстама еколошких производа, а њихови секретаријати, умјесто једног, сада броје два стална члана. Уговорне стране су чак ишле до тога да било какву трговину појединим врстама (као што је јесетра) или производима (као што је медвјеђа жуч) у потпуности прогласе илегалном. Монреалски протокол је, такође, покренуо иницијативу за доношење низа одлука о илегалној трговини, иако уговорне стране и даље не наводе термине као што су криминал или криминални, како би се успоставили што ефикаснији системи праћења и извјештавања. Секретаријат протокола је био нарочито активан у пружању помоћи под окриљем Програма за заштиту озонског омотача (*енг. OzoneAction Programme*). Стране потписнице Базелске конвенције су, такође, дефинисале процедуре за пријављивање случајева илегалне трговине, заједно са законодавним моделом и приручницима за обуку којима се настоји нагласити улога

државних агенција које се баве проблематиком илегалне трговине.

Чињеница и појачана свијест о томе да транснационални криминалитет није више само изазов за оне који се баве заштитом околине, већ и за оне који се боре против транснационалног криминалитета, привукла је пажњу међународних агенција које се баве питањима превенције криминала, заштите државних граница, те спровођењем закона уопште. У том погледу, најактивнија од њих је Свјетска царинска организација (WCO), INTERPOL и UNODC. Свјетска царинска организација се посветила „борби против еколошког криминалитета на границама“ кроз пројекте усклађивања и изградње капацитета, путем иницијативе „Green Customs“ и активним учешћем својих регионалних канцеларија за изградњу капацитета, регионалних центара за обуку и регионалних официра за везу. На Генералној скупштини из 2010. године, државе чланице INTERPOL-а су препознале „виталну потребу за глобалним одговором у борби против еколошког криминалитета“, те навеле да организације „требају имати водећу улогу у пружању подршке међународним криминалистичким напорима“. INTERPOL-ов програм о еколошком криминалу „врши координацију и пружа подршку полицијским операцијама широм свијета, са циљем откривања организованих криминалних група које се баве овом врстом криминала“. Иако програм не располаже довољним буџетом и углавном се ослања на донације држава чланица и партнерских организација, недавни напори су резултирали бројним успјешним акцијама, којима је подршка пружена кроз обуке, размјену информација и обавјештајну анализу. Активност UNODC-а се више одражава кроз његову улогу аналитичког посматрача овог феномена, навођењем да су „организоване криминалне групе нелегалну еколошку експлоатацију претвориле у професионални посао са уносним приходима“. Као и Свјетска царинска организација, тако и INTERPOL и UNODC свој допринос дају кроз истраживачки и аналитички рад, изградњу капацитета и подизање свијести о еколошком криминалу. Ово се показало нарочито ефикасним кроз пројекат UNODC-ове регионалне мреже граничних официра за везу: мрежа у југоисточној Азији је свом опису активности, који се у великој мјери своди на јачање прекограничне сарадње у борби против транснационалног криминала, додала и супротстављање еколошком криминалитет.

Активности везане за транснационални еколошки криминалитет увелико премашују формалне надлежности међувладиних организација; цијели дијапазон тих активности је једноставно превелик да би овдје све биле детаљно обрађене. Билатерални и регионални споразуми окупљају више држава кроз иницијативе као што су Мреже за спровођење прописа за заштиту дивљих животиња (ASEAN-WEN је примјер те мреже), добровољни споразуми о партнерству Европске уније, који се фокусирају на управљање шумама и спровођењем закона, као и Лусака ударна група

која заговара кооперативне механизме међу владама земаља источне и јужне Африке у погледу илегалне трговине дивљим животињама. Кључне невладине организације, као што су TRAFFIC, Агенција за истраге еколошког криминала и Међународни фонд за заштиту животиња имају дугу историју свог независног рада и активности, али и рада са владама држава и међународним организацијама, све са циљем вршења надзора над еколошким криминалитетом, сакупљања и размјене информација, те изградње капацитета и пружања адекватних обука. Невладине организације које се баве борбом против криминала и корупције као што су Глобал витнес (*енг. Global Witness*) и Транспаренси интернешенел (*енг. Transparency International*), такође су у своје активности уградиле и борбу против транснационалног еколошког криминала.

Фрагментираност ових активности, којима се бави велики број организација и које су предмет многих споразума, често се перципира као недостатак, а понекад чак и као дисфункционалност, нарочито када је неопходно супротставити се транснационалним изазовима. Међутим, овај вишеагенцијски приступ спровођењу активности за превенцију и спречавање транснационалног еколошког криминала није у основи споран. Тачније, он осликава тренутно стање ствари у овој области, која је прошла пут од слабих механизма интегрисања институција и процеса доношења одлука до онога што неки називају „синергијом фрагментираних елемената препознатљивих и јасних институционалних договора“. У недостатку водећих међународних споразума о транснационалном еколошком криминалитету, а у свјетлу поменуте институционалне фрагментације, глобална заједница је успоставила иновативне мреже и механизме сарадње како би се супротставила и криминалним и еколошким изазовима у вези са овим брзорастућим обликом прекограничног криминалитета. Показало се да ове врсте мрежа манифестују више флексибилности него формални међународни договори који су дефинисани обавезујућим међународним законодавствима. Наиме, они служе да побољшају квалитет и опсег сарадње, прошире домет релевантних прописа, унаприједи прикупљање информација и омогуће проток информација међу бројним субјектима.

Неке од ових иницијатива се свODE на потписивање меморандума о разумијевању између кључних агенција за спровођење закона, релевантних институција и водећих организација, а са циљем бављења тачно одређеним обликом транснационалног еколошког криминалитета. Ови споразуми о партнерству се такође закључују и међу различитим секторима. Тако су, на примјер, 2002. године секретаријати CITES-а, Базелске конвенције, Бечке конвенције и Монреалског протокола потписали меморандум о разумијевању о јачању међусобне сарадње. Ови меморандуми немају оперативни карактер, нити сврху, већ служе као платформа за међусобне консултације, размјену информација и

техничку сарадњу. Овај принцип умрежавања у циљу рјешења проблема је такође основ иницијатива као што су Коалиција за борбу против трговине дивљим животињама (CAWT), Платформа за електронску размјену информација о трговини дивљим животињама у ЕУ (EU-TWIX) и Азијског регионалног партнерског форума за борбу против еколошког криминала (ARPEC).

Сваки од ових корака је допринио стварању солидних темеља за подршку и сарадњу при спровођењу оперативних активности. Повећана свијест о потреби да наведене активности буду добро координиране и да имају транснационални карактер, те препознавање бенефита који се добијају што ефикаснијим обукама, употребом криминалистичких техника и обавјештајног рада полиције, праћени су предвиђеношћу да се организоване криминалне групе које се баве транснационалним еколошким криминалом открију, а њихова дјела расвијетле. Ово је постао једна од водећих циљева INTERPOL-овог Програма за еколошки криминал. INTERPOL је преузео водећу улогу у координацији бројних регионалних и глобалних истрага и операција, које су имале за резултат бројна хапшења и заплене у вриједности од неколико милиона долара. Иницијатива „Green Customs“, која је почела са радом 2003. године, јесте један од кооперативних механизма који окупља шест секретаријата различитих мултилатералних споразума за околицу и пет међународних организација, чија је основна сврха откривање и спречавање илегалне трговине еколошки-осјетљиве робе. Једна од најуспјешнијих операција, кодног назива „Крпљење неба“ (*енг. Sky Hole Patching*), је окупила царинске власти, Светску царинску организацију, UNEP и резултирала запленом значајних количина илегалних супстанци које оштећују озон. Међународни конзорцијум за борбу против криминала везаног за дивље животиње (ICWC) успостављен је 2010. године. Овај конзорцијум на једном мјесту окупља секретаријате CITES-а, INTERPOL-а, Свјетске царинске организације, UNODC-а и Свјетску банку са циљем координисане подршке државним агенцијама и регионалним мрежама. ICWC је значајан дио својих активности усмјерио у правцу пружања квалитетног тренинга својим чланицама о криминалистичким техникама, као што су контролисане испоруке, у којима лежи велики потенцијал за што бољи обавјештајни рад и прикупљање доказа, те што бољи исход у погледу броја хапшења.

ЗАКЉУЧАК

Транснационални еколошки криминал је озбиљан облик криминалне активности којем се, у ширем контексту борбе против транснационалног криминала, увијек не приступа довољно озбиљно. Профит у овој области криминала износи милијарде долара који иду

како појединцима, тако и криминалним мрежама, он нарушава напоре који се улажу у заштиту околине и одрживи развој, смањује државне приходе, нарушава владавину права, подстиче корупцију, намеће насиље у локалној заједници и доводи у опасност оне који се боре против њега. ICCWC је указао на „ново вријеме у којем ће се учиниоцима кривичних дјела која се тичу трговине дивљим животињама супротставити на снажан и координисан начин“, а то је оно што се очекује и од иницијатива у вези са осталим облицима еколошког криминала, као што су трговина дрветом, илегална производња и трговина супстанцама које оштећују озон, те илегална трговина отровним отпадом. Агенције, као што су INTERPOL, Свјетска царинска организација и UNODC, заједно са секретаријатима кључних, раније поменутих, мултилатералних договора о околини често координирају своје активности са невладиним организацијама које обично имају и веће искуство у овој области, чиме су направљени значајни искораци и подизању свијести о изазовима који се намећу у области транснационалног еколошког криминалитета, о потреби унапређења сарадње, оперативне координације и настојањима да се имају што бољи резултати и исходи. Међутим, сви они још увијек имају ограничене ресурсе. Ове нове идеје које су започете могу се спровести у дјело само ако се оним агенцијама и организацијама које имају централну улогу у борби против транснационалног еколошког криминалитета обезбиједи ресурси и подршка који се пружају у превенцији, спречавању и борби против осталих облика транснационалног криминалитета.

Превод и адаптација: Јелена Вигњевић*

ОРИГИНАЛНА БИБЛИОГРАФСКА ЈЕДИНИЦА

Elliott, L. (2012). Fighting Transnational Environmental Crime. *Journal of International Affairs*, vol. 66, no. 1, 87–104.

* Предавач Високе школе унутрашњих послова, Бања Лука на предметима Енглески језик I и II, e-mail: jelena.vignjevic@mup.vladars.net